

Một số vấn đề về sự tham gia của trẻ em trong gia đình qua các nghiên cứu nước ngoài

Nguyễn Thị Quỳnh Hoa
Viện Nghiên cứu Thanh niên

Tóm tắt: Dựa trên các tài liệu nghiên cứu quốc tế, bài viết phân tích khái niệm sự tham gia của trẻ em, mức độ và các vấn đề trẻ em được tham gia trong gia đình. Nhìn chung, các nghiên cứu quốc tế đã đưa ra các khái niệm và nhiều cách hiểu về sự tham gia của trẻ em; mức độ tham gia và vấn đề trẻ em được tham gia trong gia đình cũng có sự khác nhau. Các yếu tố ảnh hưởng đến sự tham gia của trẻ em trong gia đình bao gồm cả các yếu tố thúc đẩy và các yếu tố cản trở như yếu tố giới, năng lực của cá nhân trẻ, thái độ của cha mẹ, khu vực sống, loại hình gia đình... Nghiên cứu này cho rằng trẻ em được thể hiện ý kiến, quan điểm và được tham gia vào việc ra quyết định về các vấn đề liên quan của bản thân ở các cấp độ là rất quan trọng, vì thông qua sự tham gia của trẻ em sẽ đảm bảo tính dân chủ, công bằng trong gia đình.

Từ khóa: Trẻ em; Gia đình; Sự tham gia; Sự tham gia của trẻ em; Vấn đề tham gia.

Ngày nhận bài: 11/9/2017; ngày chỉnh sửa: 3/1/2019; ngày duyệt đăng: 1/4/2019.

1. Mở đầu

Trẻ em và sự phát triển của trẻ em luôn là vấn đề quan trọng trong chiến lược phát triển con người của mỗi quốc gia. Để có những công dân tốt, đáp ứng yêu cầu ngày càng cao của sự phát triển, ngay từ nhỏ trẻ em phải được đảm bảo phát triển toàn diện và trong điều kiện tốt nhất. Nói một cách đầy

đủ, sự phát triển toàn diện của trẻ em không chỉ bao gồm việc trẻ được đảm bảo quan tâm chăm sóc, nuôi dưỡng và bảo vệ mà còn cả việc trẻ được khẳng định bản thân, khẳng định vai trò chủ động, tích cực tham gia vào các vấn đề của chính mình.

Đến nay, các tài liệu nghiên cứu quốc tế về sự tham gia của trẻ em, đặc biệt là các công trình nghiên cứu, các bài tạp chí khoa học quốc tế đã đề cập đến sự tham gia của trẻ em trong gia đình trên nhiều khía cạnh khác nhau và ở các bối cảnh khu vực khác nhau. Dựa trên các tài liệu nghiên cứu về sự tham gia của trẻ em ở một số nước trên thế giới như nước Áo, Anh, Đức..., bài viết trình bày một số vấn đề về sự tham gia của trẻ em trong gia đình với mong muốn có thể đem lại cách hiểu cơ bản về khái niệm sự tham gia của trẻ em cũng như một số nét về tình hình tham gia của trẻ em trong gia đình.

Về hướng tiếp cận nghiên cứu, nhìn chung, các nghiên cứu đã dựa trên hướng tiếp cận coi trẻ em là trung tâm, trẻ em là chủ thể hơn là đối tượng nghiên cứu và là những người có năng lực trong các lĩnh vực của đời sống cá nhân. Xuất phát từ hướng tiếp cận này, việc mời trẻ em tham gia vào trong nghiên cứu (Fitzerald, 2009; Richter, Zartler, 2011) được sử dụng khá phổ biến.

Về phương pháp nghiên cứu cụ thể, các phương pháp thu thập thông tin tìm hiểu sự tham gia của trẻ em trong gia đình được sử dụng chủ yếu là phương pháp nghiên cứu định tính, bao gồm: (i) phỏng vấn sâu; (ii) thảo luận nhóm tập trung; (iii) thu thập thông tin qua các bài luận dựa trên các chủ đề đã được định hướng trước (Richter, Zartler, 2011) với các khách thể là trẻ em và cha mẹ của trẻ; (iv) phân tích dữ liệu thứ cấp (Fitzerald, 2009). Mẫu nghiên cứu được thiết kế theo hướng so sánh, đối chiếu dựa trên sự khác biệt đáng kể ở một số khía cạnh (như điều kiện kinh tế-xã hội, loại hình gia đình...) (Richter, Zartler, 2011). Chẳng hạn mẫu nghiên cứu tính đến các yếu tố: khách thể nghiên cứu (trẻ em và cha mẹ); địa bàn nghiên cứu (khu vực thành thị và nông thôn); loại hình gia đình (gia đình đầy đủ cha mẹ; gia đình khuyết như gia đình đơn thân, gia đình ly hôn/ly thân; gia đình có cha/mẹ tái hôn...).

2. Khái niệm sự tham gia của trẻ em

Phần lớn các nghiên cứu quốc tế thuộc lĩnh vực khoa học xã hội và luật học đều khẳng định: sự tham gia của trẻ em là một khái niệm gây tranh cãi (Lister, 1997: 14) và khái niệm này gắn liền với tính đặc thù của khu vực, theo đó sự tham gia của trẻ em trên thực tế là khác nhau giữa các vùng, và

do vậy ý nghĩa cũng như cách hiểu về sự tham gia của trẻ em là khác nhau tùy theo bối cảnh khác nhau (Lister, 2008). Nhìn chung, khái niệm sự tham gia mang tính đa chiều và khi áp dụng với trẻ em, ý nghĩa của sự tham gia nhất thiết phải gắn liền với ý nghĩa về mặt văn hóa, xã hội của đất nước hoặc bối cảnh quốc tế thời kỳ thơ ấu của trẻ em (Morrow, 1999 dẫn theo Fitzgerald, 2009).

Beers (2002) định nghĩa: Sự tham gia của trẻ em là một quá trình mà ở đó trẻ thể hiện tốt nhất khả năng của mình qua cách thể hiện ý kiến, quan điểm và giải quyết vấn đề phù hợp với độ tuổi và mức độ phát triển tâm sinh lý của trẻ em. Một số tác giả khác cũng đưa ra cách hiểu tương tự khi cho rằng sự tham gia của trẻ em là một quá trình mà trẻ bộc lộ và tham gia tích cực vào việc ra quyết định ở các cấp độ khác nhau về các vấn đề trẻ quan tâm (Hill và cộng sự, 2004; Lansdown, 2006, 2011). Như Lansdown (2006) định nghĩa sự tham gia của trẻ em: “Cách hiểu sự tham gia là gì là khá rộng lớn và đa dạng nhưng nếu hiểu một cách ý nghĩa nhất thì cần phải đề cập đến quá trình bộc lộ và tham gia tích cực vào việc ra quyết định ở các mức độ khác nhau của trẻ vào các vấn đề có liên quan đến trẻ” (Lansdown, 2006:139).

Ở khía cạnh khác, sự tham gia được hiểu là việc tạo ảnh hưởng đến những người có quyền ra quyết định và đạt được sự thay đổi (Theis, 2006; Richter, Zartler, 2011). Từ đó các tác giả theo quan điểm này cho rằng sự tham gia của trẻ em là việc mọi trẻ em tự nguyện tham gia trên cơ sở những thông tin có được vào tất cả các vấn đề liên quan đến các em, cho dù một cách trực tiếp hay gián tiếp. Nghĩa là để có được sự tham gia có ý nghĩa thì trẻ em phải được cung cấp thông tin đầy đủ, được tham gia cùng những người có quyền quyết định để thay đổi những vấn đề có liên quan đến bản thân.

Lansdown (2011) cho rằng sự tham gia đòi hỏi phải có sự chia sẻ thông tin và trao đổi giữa trẻ em và người lớn dựa trên sự tôn trọng lẫn nhau, cũng như đòi hỏi phải xem xét đầy đủ các quan điểm của trẻ tính đến độ tuổi và sự trưởng thành của trẻ. Tác giả này cho rằng trẻ em có thể hình thành và bày tỏ quan điểm từ tuổi sớm nhất, tuy nhiên sự tham gia của trẻ em vào các quyết định có liên quan sẽ tăng lên theo tuổi tác và khả năng phát triển của trẻ. Sự tham gia của trẻ nhỏ sẽ bị giới hạn khá nhiều bởi môi trường có liên quan trực tiếp đến trẻ là gia đình, cơ sở chăm sóc và cộng đồng địa phương nơi trẻ sinh sống. Khi trẻ lớn lên, năng lực và sự hiểu biết của các em được mở rộng và phát triển, trẻ có quyền được tham gia vào các vấn đề có ảnh hưởng đến bản thân từ cấp độ gia đình cho đến cấp độ quốc

té (Lansdown, 2011:3). Cùng quan điểm này, các nhà khoa học khác cũng cho rằng sự tham gia có nghĩa rằng cần đảm bảo tiếng nói của trẻ em phải được lắng nghe. Sự tham gia của trẻ em trên thực tiễn cần tập trung vào việc tạo ra các cơ hội trao đổi giữa trẻ em và người ra quyết định (ESRC, 2004: 103). Có thể nói, các định nghĩa về sự tham gia của trẻ em như trên cho thấy trẻ em là những thành viên có giá trị trong đời sống xã hội (Fitzgerald, 2009). Lịch sử phát triển khái niệm này phản ánh quá trình thay đổi nhận thức, cách nhìn nhận về vai trò, năng lực của trẻ em trong đời sống chính trị, xã hội từ đó dẫn tới cách hiểu và đặt ra những yêu cầu đối với sự tham gia của trẻ em.

Từ các khái niệm trên, cách hiểu về sự tham gia của trẻ em trong bài viết được thể hiện ở một số khía cạnh cần được kế thừa như: sự tham gia là quá trình trẻ em được thể hiện ý kiến, quan điểm và tham gia tích cực vào việc ra quyết định ở các cấp độ khác nhau về các vấn đề trẻ quan tâm. Sự tham gia nghĩa là đảm bảo tiếng nói của trẻ em phải được lắng nghe, nói cách khác tính dân chủ, công bằng được xây dựng thông qua sự tham gia của trẻ em. Để trẻ em có thể tham gia một cách đầy đủ và có ý nghĩa thì đòi hỏi phải có sự chia sẻ thông tin và trao đổi giữa trẻ em và người lớn.

3. Sự tham gia của trẻ em trong gia đình

Các hướng nghiên cứu về sự tham gia của trẻ em

Đến nay, các học giả, các nhà nghiên cứu, các nhà hoạt động về quyền tham gia của trẻ em trên thế giới đã quan tâm nghiên cứu, tìm hiểu sự tham gia của trẻ em trên một số khía cạnh và trong một số lĩnh vực cụ thể như: sự tham gia của trẻ em vào việc ra các quyết định công (IAWGCP, 2007; Lansdown, 2001); sự tham gia của trẻ em vào việc xây dựng, thực thi, đánh giá chiến lược, chính sách ở một số quốc gia (Council of Europe, 2013); sự tham gia của trẻ em vào các quyết định trong gia đình (Richter, Zartler, 2011; Jaun, 2001; Hurrelmann, Andresen, 2010; UNICEF, 2002; Knauer, Sturzenhecker, 2005; Jaun, 2001; BMSGK, 2004; và từ các tác giả khác dẫn theo Richter, Zartler, 2011 như Schneekloth, 2007; Kromer, Hatwagner, 2005; Alt, Teubner, Winkelhofer, 2005; Fatke, Schneider, 2005); sự tham gia của trẻ em trong môi trường kết hợp gia đình và nhà trường (Males, Dubravka và cộng sự, 2014, dẫn theo Fitzgerald, 2009); sự tham gia của trẻ em vào các quyết định liên quan đến luật gia đình (Fitzgerald, 2009).

Về hướng nghiên cứu sự tham gia của trẻ em vào các quyết định trong gia đình, nhìn chung, các kết quả nghiên cứu đều cho thấy, sự tham gia của

trẻ em được bắt đầu từ môi trường đầu tiên là gia đình. Nó diễn ra trong suốt thời kỳ đầu và giữa của tuổi thơ khi trẻ em có những trải nghiệm lần đầu tiên mình về sự tham gia và sự tương tác giữa các thành viên trong gia đình. Giai đoạn này phản ánh mối quan hệ chặt chẽ giữa trẻ em với người lớn và các địa vị xã hội khác nhau (dựa trên tuổi tác, giới tính, kinh nghiệm, quyền lực...). Mặc dù khía cạnh này của sự tham gia thường khó đánh giá nhưng nó lại là yếu tố quan trọng để trẻ em được trải nghiệm sự tham gia trong gia đình để từ đó có thể biến những trải nghiệm này sang các lĩnh vực khác của cuộc sống (Richter, Zartler, 2011).

Gia đình là một trong những môi trường học tập quan trọng nhất đối với trẻ em, nơi mà trẻ có thể có những trải nghiệm đầu tiên và quan trọng nhất liên quan tới quá trình tham gia, nơi trẻ có thể học được các nguyên tắc cơ bản của sự giao thiệp, sự thỏa thuận và đưa ra quyết định có tính dân chủ. Trẻ em phát triển được các kỹ năng khi tham gia vào quá trình ra quyết định trong gia đình và tiếp nhận các khuôn mẫu ứng xử của bố mẹ và anh, chị. Do đó, sự tham gia của trẻ em trong gia đình đóng vai trò cực kỳ quan trọng trong việc hình thành khả năng và sự sẵn sàng tham gia vào các lĩnh vực xã hội của trẻ em (Hurrelmann và Andresen, 2010; Schneekloth, Leven, 2007 dẫn theo Richter, Zartler, 2011). Nếu sự tham gia diễn ra trong gia đình của trẻ, trẻ em (và bố mẹ của chúng) có thể phát triển kỹ năng và biến những kiến thức về sự tham gia sang các lĩnh vực khác. Bằng cách này, sự tham gia có thể dẫn được thiết lập như một khuôn mẫu có hiệu quả trong xã hội (Richter, Zartler, 2011).

Theo Jaun (2001), sự tham gia của trẻ em trong gia đình nghĩa là trẻ em phải có khả năng ảnh hưởng đến các quá trình ra quyết định trong gia đình. Mức độ tham gia được xem xét bắt đầu từ việc hỏi ý kiến cho tới việc tích cực đưa ra quyết định. Sự tham gia của trẻ em vào các quyết định trong gia đình đòi hỏi khả năng đặc biệt từ cha mẹ (Knauer và Sturzenhecker, 2005): đầu tiên, cha mẹ phải quan tâm tới việc không đặt nặng yêu cầu tham gia ở trẻ; tiếp đến quá trình trẻ tham gia vào các quyết định có thể dẫn tới việc trẻ có những quan điểm khác với cha mẹ. Khi đó, nhiệm vụ của cha mẹ là phải giải quyết được mâu thuẫn này.

Richter và Zartler (2011) cho rằng thảo luận về sự tham gia của trẻ em trong gia đình cần được xem xét ở 2 cấp độ: Đầu tiên đó là vấn đề dân chủ hóa và cá nhân hóa. Gia đình được coi là nơi mà ở đó các quyết định được trao đổi, thỏa hiệp giữa các thành viên trong gia đình. Trẻ em ngày càng được coi như những chủ thể có sự tự tin, những cá nhân có mong ước, mục tiêu, nhận thức riêng của mình và có quyền có tiếng nói riêng của mình về

các vấn đề của gia đình. Ở cấp độ thứ hai, năng lực về thể chất và tinh thần khi tham gia của trẻ em cũng được tính đến. Do vậy, thảo luận về sự tham gia của trẻ em trong gia đình được xây dựng trên hai vấn đề trụ cột: sự tổ chức của gia đình và sự phát triển cá nhân của trẻ. Các hình thái gia đình và nhận thức về năng lực của trẻ là những vấn đề trung tâm trong sự tham gia của trẻ vào các vấn đề của gia đình.

Tình hình tham gia và các vấn đề trẻ em được tham gia trong gia đình

Một nghiên cứu được chính phủ Áo tiến hành năm 2004 (BMSGK, 2004) cho thấy trẻ em cho rằng mình chỉ được tham gia ở mức độ rất ít trong quá trình tham gia. Ngược lại, một nghiên cứu khác năm 2005 (Kromer và Hatwagner, 2005 dẫn theo Richter, Zartler, 2011) lại cho thấy 3/4 trẻ em ở Áo trong độ tuổi 10-16 cảm thấy được tham gia thực sự, và 56% trẻ em trong nhóm tuổi 10-11 cảm nhận rằng các em có thể quyết định cuộc sống của mình. 2/3 trong số các em cảm thấy có thể tự do quyết định những gì mình muốn làm, tuy vậy 1/2 trong số trẻ em tham gia khảo sát cho rằng các em sẽ vui hơn nếu có người nói những điều tốt nhất cho các em.

Nghiên cứu của UNICEF (2002) về tiếng nói của trẻ em tại Áo cho biết 66% trẻ em nhận thấy ý kiến của mình được quan tâm trong gia đình, 41% vẫn thường nghe theo lời của cha mẹ do không muốn có sự thay đổi trong cách thức tổ chức gia đình theo hướng vắng lời cha mẹ. Cha mẹ ở Áo dường như ít khuyến khích và đồng tình với sự tham gia của con cái họ: chỉ 45% trẻ em ở Áo so với 61% trẻ em thế giới cho rằng các em nhận được sự khuyến khích và đồng tình đầy đủ từ phía cha mẹ (Kränzl-Nagl và cộng sự, 2006 dẫn theo Richter, Zartler, 2011). Nghiên cứu khác về trẻ em nghèo của UNICEF (2007) cũng chỉ ra vấn đề có liên quan đến sự giao tiếp giữa các thế hệ ở Áo. Hơn 1/2 trẻ em dưới 15 tuổi trả lời rằng cha mẹ có thời gian để nói chuyện với mình trong tuần. Vấn đề này xuất hiện chủ yếu ở độ tuổi 11-15, đặc biệt các em gái cảm thấy nói chuyện với mẹ thoải mái hơn là với bố.

Một số nghiên cứu ở Đức cũng cho thấy, trong vài thập kỉ trở lại đây, cha mẹ thường xuyên cho trẻ em tham gia vào các vấn đề của gia đình. Điều này dẫn tới mối quan hệ giữa cha mẹ và trẻ em được gắn bó chặt chẽ hơn (Alt, Teubner, Winkelhofer, 2005 dẫn theo Richter, Zartler, 2011). Trẻ em được tham gia chủ yếu ở các vấn đề mà cha mẹ không quan tâm trực tiếp (Fatke, Schneider, 2005 dẫn theo Richter, Zartler, 2011).

Về các vấn đề trẻ em được tham gia trong gia đình, trong số các nghiên cứu quốc tế thì nghiên cứu của Richter và Zartler (2011) về sự tham gia của trẻ em ở Áo vào các quyết định trong gia đình cho thấy, trẻ em được tham gia và có khả năng tham gia vào các vấn đề riêng tư, liên quan đến bản thân như vấn đề ăn mặc; kiểu tóc; sắp xếp đồ đạc trong phòng ngủ; vấn đề vui chơi giải trí và các hoạt động cuối tuần; các khóa học mà các em muốn tham gia; việc lựa chọn trường lớp; các hoạt động giữa cha mẹ - con cái. Ngay cả những vấn đề được coi là vấn đề chung của gia đình thì trẻ em cũng được hỏi ý kiến, chẳng hạn như lịch thăm nom của các gia đình có cha mẹ ly hôn. Trẻ em tham gia khảo sát cho rằng các em ít được tham gia hoặc ít quan tâm hơn tới một số vấn đề như việc ly thân của cha mẹ (đây là vấn đề trẻ thường coi là của cha mẹ); việc mua bán các vật dụng lớn như xe ô tô.

Các yếu tố ảnh hưởng đến sự tham gia của trẻ em trong gia đình

Các nghiên cứu quốc tế cho thấy, có nhiều yếu tố ảnh hưởng đến sự tham gia của trẻ em trong gia đình, trong đó có các yếu tố sau:

Năng lực cá nhân trẻ: Năng lực cá nhân của trẻ em là yếu tố được tính đến trong quá trình tham gia, yếu tố này diễn ra đồng thời với mức độ phát triển của trẻ em. Lansdown (2011) cho rằng sự tham gia của trẻ em vào các quyết định có liên quan sẽ tăng lên theo tuổi tác và khả năng phát triển của trẻ. Khi trẻ lớn lên, năng lực và sự hiểu biết của các em được mở rộng và phát triển, trẻ có quyền được tham gia vào các vấn đề có ảnh hưởng đến bản thân từ cấp độ gia đình cho đến cấp độ quốc tế. Một số tác giả cho rằng trẻ em không nên cảm thấy bị đặt gánh nặng hoặc chịu áp lực phải tham gia (Krappmann, 2003; Sturzbecher, Hess, 2005 dẫn theo Richter, Zartler, 2011), mà tốt nhất là nên tham gia thường xuyên vào các vấn đề của gia đình trong quá trình trẻ lớn dần. Sự kết hợp của việc cha mẹ đồng tình, khuyến khích và hỗ trợ có thể dẫn tới hiệu quả tốt nhất cho sự tham gia của trẻ em trong đời sống gia đình (Hurrelmann and Bründel, 2003, dẫn theo Richter, Zartler, 2011).

Yếu tố giới: Kết quả nghiên cứu thực tế tại một số nước cho thấy, có sự khác biệt về giới khá rõ nét trong việc ra quyết định trong gia đình. Như trong nghiên cứu của Richter và Zartler (2011), ở hầu hết các gia đình, các ông bố thường chịu trách nhiệm về các vấn đề liên quan đến thiết bị máy móc, kỹ thuật, các bà mẹ thường chịu trách nhiệm về việc học hành của con cái và việc nội trợ gia đình. Điều này dẫn tới sự khác biệt giữa người bố và người mẹ trong việc khuyến khích con cái tham gia vào các lĩnh vực khác nhau trong gia đình, theo đó người bố thường có vai trò quan trọng

hơn trong việc khuyến khích con cái tham gia sửa chữa, lắp đặt... máy móc, thiết bị gia đình, trong khi người mẹ lại thể hiện rõ vai trò khuyến khích con tham gia trong học tập hoặc các công việc nội trợ. Đồng thời với đó, sự khác biệt giới tính của trẻ cũng ảnh hưởng đến việc lựa chọn các vấn đề riêng tư của cá nhân chẳng hạn như việc lựa chọn trang phục. Các em gái thường tự lựa chọn trang phục của bản thân nhiều hơn trong khi các em trai sẵn sàng chấp nhận sự lựa chọn của mẹ về trang phục dành cho mình nhiều hơn.

Thái độ của cha mẹ: Các dữ liệu khảo sát cho thấy, mức độ tham gia của trẻ em trong gia đình phụ thuộc nhiều vào thái độ của cha mẹ trẻ (Richter, Zartler, 2011). Các bậc cha mẹ cởi mở, dễ dãi (thường ở khu vực thành thị) coi sự tham gia của trẻ em vào các quyết định trong gia đình là những giá trị trung tâm và giành quyền tự quyết cho con cái của họ. Họ coi trẻ em là những chủ thể tự tin, có thể ra quyết định. Tuy vậy, khả năng tham gia của trẻ em trong các gia đình này cũng bị giới hạn ở một số vấn đề, chẳng hạn như đối với vấn đề nghi lễ thì các bậc cha mẹ này thường không để con tự quyết mà cố gắng trao đổi, thảo luận và tìm cách để con cái có thể hiểu được điều này, bởi lẽ họ chưa có trải nghiệm về vấn đề này khi còn nhỏ mà thường phải chấp nhận những quyết định độc đoán của bố mẹ mình thời thơ ấu.

Đối với những bậc cha mẹ nghiêm khắc (thông thường là những bậc cha mẹ ở khu vực nông thôn) thì trẻ em cũng được tham gia vào các quyết định trong gia đình nhưng sự tham gia chỉ ở một số vấn đề và trong một phạm vi nhất định. Các bậc cha mẹ này đã tách biệt các vấn đề riêng tư của trẻ em mà cha mẹ không can thiệp vào, và những vấn đề có phạm vi ảnh hưởng rộng liên quan đến trách nhiệm của cha mẹ (ví dụ như việc dọn dẹp sau khi họ ly hôn hoặc việc lựa chọn trường lớp). Họ chỉ rõ nội dung cũng như các cách thức mà trẻ em có thể tham gia. Chẳng hạn, các bậc cha mẹ này chấp nhận sự tham gia hoàn toàn của trẻ em vào việc sắp xếp các đồ đạc trong phòng riêng của trẻ, họ chấp nhận một phần sự tham gia của trẻ em vào các vấn đề liên quan đến các kỳ nghi lễ và không chấp nhận sự tham gia của trẻ vào các vấn đề liên quan đến việc thay đổi trong gia đình. Thỉnh thoảng họ có hỏi ý kiến con cái nhưng con cái họ không thể tham gia theo hướng được chủ động quyết định. Các bậc cha mẹ này cho rằng trẻ em tham gia nhiều có thể là bị quá sức, do vậy họ đặt ra các ranh giới, giới hạn và để con cái lựa chọn trong những giới hạn này.

Khu vực sinh sống: Sự tham gia của trẻ em trong gia đình có sự khác biệt giữa khu vực thành thị và khu vực nông thôn. Trong nghiên cứu của

Richter và Zartler (2011), sự tham gia của trẻ em ở khu vực nông thôn vào các quyết định trong gia đình thấp hơn so với trẻ em khu vực thành thị. Ở khu vực thành thị, trẻ em chủ yếu tham gia ý kiến vào các hoạt động nghỉ cuối tuần và các hoạt động nghỉ lễ. Trẻ em không tham gia vào vấn đề tài chính trong các hoạt động rảnh rỗi của gia đình.

Loại hình gia đình: Một số kết quả nghiên cứu cũng chỉ rằng, các loại hình gia đình khác nhau sẽ tạo ra những cơ hội tham gia khác nhau cho trẻ em (Richter, Zartler, 2011). Trẻ em trong các gia đình chỉ có bố hoặc mẹ ít được tham gia quyết định hơn trẻ em trong các gia đình khác. Cha mẹ trong các gia đình hạt nhân cho rằng khả năng tham gia của trẻ em trong các gia đình có cha mẹ đơn thân hoặc gia đình có cha mẹ đi bước nữa là khác nhau. Trong các gia đình cha mẹ đơn thân, trẻ em được tham gia nhiều hơn bởi cha/mẹ trong loại hình gia đình này đóng vai trò của người còn lại. Nếu cha mẹ đơn thân có mối quan hệ với người khác thì họ cũng không để người khác đó tham gia vào các quyết định liên quan đến đứa trẻ ngay cả khi người đó đảm nhận nghĩa vụ làm cha mẹ của đứa trẻ lâu dài. Ở chiều ngược lại, các cha mẹ đơn thân cho rằng trẻ em trong các gia đình hạt nhân ít được tham gia hơn. Họ cho rằng người bố đóng vai trò quan trọng nhất trong việc ra quyết định ở các gia đình này.

Trong các gia đình có cha mẹ đi bước nữa, các quyết định trong gia đình thường không có sự tham gia của trẻ em do cấu trúc gia đình phức tạp hơn. Cha/mẹ trong loại gia đình này thường thỏa hiệp quyết định với người còn lại nếu mối quan hệ giữa họ là thiện chí. Trong các trường hợp quan hệ giữa họ thiếu thiện chí thì sự tham gia của trẻ em lại càng khó khăn hơn (Richter, Zartler, 2011).

Trẻ em sống trong các gia đình không ổn định, có sự thay đổi thì sự tham gia bị hạn chế hơn. Các gia đình có bố hoặc mẹ đi làm xa nhà (thường là bố) phải đối mặt với những thách thức đặc biệt. Trong suốt cả tuần, khi người bố không ở nhà, mẹ và con cái được quyết định, đến cuối tuần, và người bố bắt đầu tham gia vào các vấn đề của gia đình. Tình huống có thể tạo nên mâu thuẫn giữa bố mẹ hoặc giữa bố với con cái (Richter, Zartler, 2011).

Sự tham gia của trẻ em trong các gia đình ly hôn phụ thuộc vào mối quan hệ giữa cha và mẹ. Nếu mối quan hệ này tốt thì trẻ em sẽ có khả năng tham gia tốt hơn. Tuy vậy, những trẻ em này đôi khi sẽ bị áp lực bởi sự phán quyết của tòa án trong việc cha mẹ ly hôn có thể có những ảnh hưởng tiêu cực và không linh động cho sự tham gia của trẻ em trong cuộc sống hàng ngày một cách đầy đủ. Còn nếu mối quan hệ giữa cha mẹ sau ly hôn

căng thẳng, thông thường là do vấn đề gay gắt trong giao tiếp hay việc giữ khoảng cách quá chặt chẽ, sẽ không cho phép trẻ em tham gia vào việc ra quyết định (Richter, Zartler, 2011).

Trẻ em trong các gia đình di cư thường ít được thảo luận, trao đổi ý kiến về các vấn đề liên quan đến các em hơn so với trẻ em trong các gia đình khác. Các ông bố trong các gia đình di cư thường quyết định tất cả các vấn đề, trong khi đó trẻ em hầu như không có quyền quyết định (Richter, Zartler, 2011).

4. Kết luận

Nhìn chung, các nghiên cứu quốc tế đã quan tâm tìm hiểu về khái niệm sự tham gia của trẻ em và sự tham gia của trẻ em trong gia đình với nội hàm khái niệm được thể hiện ở một số khía cạnh như: sự tham gia là quá trình trẻ em được thể hiện ý kiến, quan điểm và tham gia tích cực vào việc ra quyết định ở các cấp độ khác nhau về các vấn đề trẻ quan tâm. Sự tham gia nghĩa là đảm bảo tiếng nói của trẻ em phải được lắng nghe, nói cách khác tính dân chủ, công bằng được xây dựng thông qua sự tham gia của trẻ em. Để trẻ em có thể tham gia một cách đầy đủ và có ý nghĩa thì đòi hỏi phải có sự chia sẻ thông tin và trao đổi giữa trẻ em và người lớn. Đặc biệt, các nhà nghiên cứu đều khẳng định sự tham gia luôn phải gắn liền với bối cảnh chính trị, văn hóa, xã hội nơi trẻ em tồn tại. Mặc dù cách hiểu về sự tham gia của trẻ em còn tiếp tục được phát triển nhưng nhìn chung các khái niệm được đưa ra đều có một điểm chung là hướng tới việc khẳng định giá trị và tiếng nói của trẻ em, khẳng định trẻ em có khả năng đóng góp đáng kể vào đời sống chính trị, xã hội và có thể làm thay đổi cuộc sống của chính mình. ■

Tài liệu trích dẫn

- Bundesministerium für Soziale Sicherheit, Generationen und Konsumenten- schutz (BSMGK). 2004. *Nichts für uns – ohne uns! Ergebnisse einer Kinder- und Jugendbe- fragung im Auftrag des Bundesministeriums für Soziale Sicherheit, Generationen und Konsumentenschutz*. BSMGK, Vienna.
- Council of Europe. 2013. *Child and youth participation in the Republic of Moldova - A Council of Europe policy review*. Programme “Building a Europe for and with children”.
- ESCR. 2004. *Setting the agenda: Social inclusion, children and young people*. Children and Society, 18(2), p.97-105.

- Fitzgerald, RM. 2009. *Children having a say: a study on children's participation in family law decision making*. PhD thesis, Southern Cross University, Lismore, NSW, Australia.
- Henk van Beer. 2002. *Sự tham gia của trẻ em – Kinh nghiệm xây dựng năng lực và tập huấn*. (bản dịch). Nxb. Chính trị Quốc gia.
- Hill, M., Davis, J., Prout, A. & Tisdall, K. 2004. *Moving the participation agenda forward*. *Children and Society*, 18(2), p.77-96.
- Hurrelmann, K., Andresen, S. 2010. *Kinder in Deutschland 2010: 2. World Vision Kinderstudie*. Fischer, Frankfurt.
- Inter-Agency Working Group on Children's Participation (IAWGCP). 2007. *Children's participation in decision making: Why do it, When to do it, How to do it*. ECPAT International, Knowing Children, Plan International, Save the Children Sweden Regional Office for Southeast Asia and the Pacific, Save the Children UK Southeast and East Asia Regional Office, UNICEF EAPRO and World Vision.
- Jaun, T. 2001. *Angst vor Kindern? Kinderpartizipation und Wege dazu*. Schulverlag plus, Luzern.
- Knauer, R., Sturzenhecker, B. 2005. "Partizipation im Jugendalter". In Hafenecker, B., Jansen, M. M., and Niebling T. (coord.), *Kinder- und Jugendpartizipation. Im Spannungsfeld von Interessen und Akteuren*. Budrich, Opladen, p. 63-93.
- Lansdown, G. 2001. *Promoting children's participation in democratic decision-making*. United Nations Children's Fund. Innocenti Research Center, Florence, Italy.
- Lansdown, G. 2006. "International developments in children's participation: Lessons and challenges". In K. Tisdall, J. Davis, M. Hill & A. Prout (Eds.), *Children, young people and social inclusion: Participation for what?* Bristol: Policy Press. p. 139-158.
- Lansdown, G. 2011. *Every child's right to be heard - A resource guide on the un committee on the rights of the child general comment no.12*. Published by Save the Children UK on behalf of Save the Children and UNICEF.
- Lister, R. 2008. "(Mis)recognition, social inequality and social justice: A critical social policy perspective". In T. Lovell (Ed.), *(Mis)recognition, social inequality and social justice: Nancy Fraser and Pierre Bourdieu*. London: Routledge. p.157-176.
- Lister, R. 1997. *Citizenship: Feminist perspectives*. New York: New York University Press.

- Richter, R, Zartler U. 2011. *Children participating in family decisions*. Review of research and social intervention, Selected by coverage in Social Sciences Citation Index, ISI databases, Lumen Publishing House.
- Theis, J. 2006. *Promoting Rights-Based Approaches-Experiences and Ideas from Asia and the Pacific*. Bangkok, Save the Children Sweden.
- UNICEF. 2002. *Young Voices. Opinion Survey of Children and Young People in Europe and Central Asia*, Geneva: UNICEF.
- UNICEF. 2007. *Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries. A comprehensive assessment of the lives and well-being of children and adolescents in the economically advanced nations*. Report Card 7. Florence: Innocenti Research Centre.